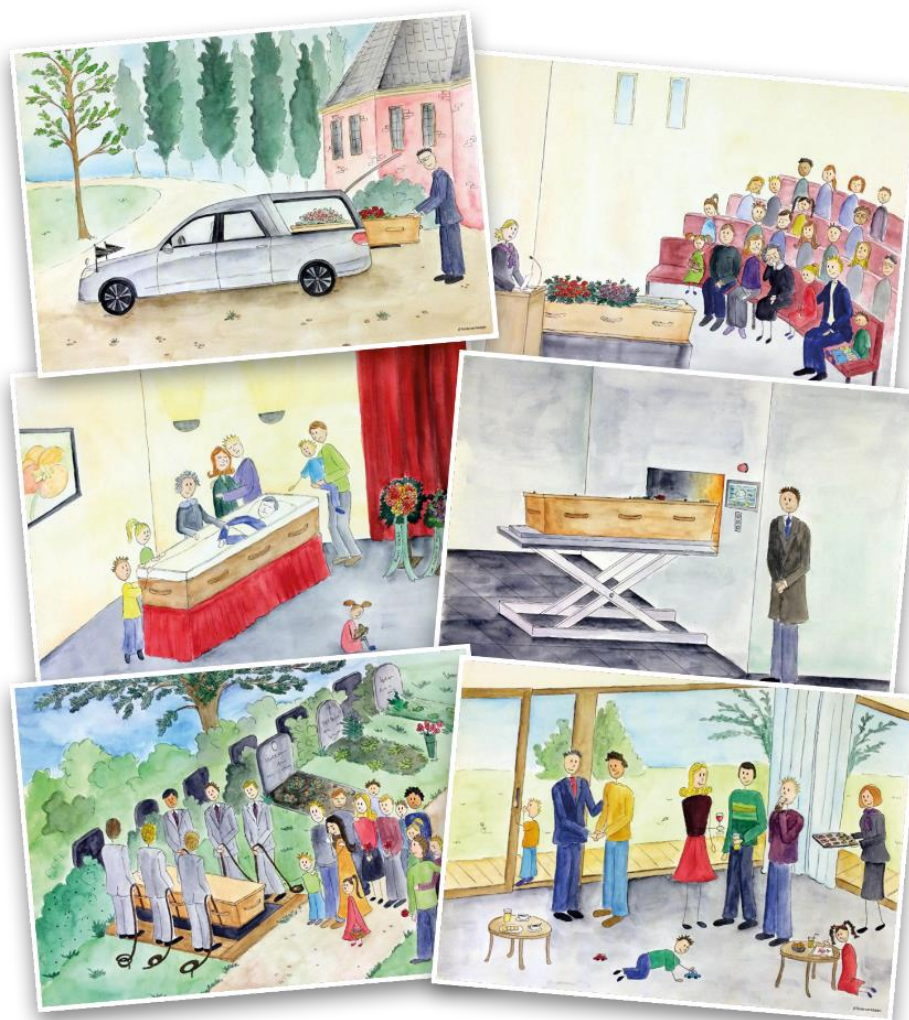

LESPROGRAMMA BIJ DE PRAATPLATEN OVER DE DOOD EN AFSCHEID NEMEN

Femke van Midden

INHOUD

Achtergrondinformatie	2
Handleiding	11
Activiteiten onderbouw	13
Opbaring	14
Afscheidsplechtigheid	20
Vervoer	27
Begraven	29
Cremeren	34
Condoleren	40
Activiteiten midden-/bovenbouw	46
Opbaring	47
Afscheidsplechtigheid	56
Vervoer	64
Begraven	66
Cremeren	72
Condoleren	77
Afscheidsquiz bovenbouw	83
Bijlagen	89

HANDLEIDING

THEMA'S

Elk van de zes praatplaten heeft een thema. Vijf daarvan hebben ook nog twee of drie subthema's. Die maken het mogelijk om het hoofdthema beter te verwerken.

1. Opbaring:
  - troosten
  - emoties

2. Afscheidsplechtigheid:
  - verbinden
  - herinneren door te delen

3. Vervoer

4. Begraven:
  - herinneringen een plekje geven
  - 'grafmonument'

5. Cremeren:
  - rituelen
  - 'asbestemming'

6. Condoleren:
  - troosten
  - er zijn voor iemand
  - verder gaan

De (sub)thema's staan boven elke activiteit, verwoord in één korte zin: de kern. Zo zie je in één oogopslag waar het in die activiteit om draait.

INLEIDING PRAATPLAAT

Start: gesprek over de praatplaat

Bij elke praatplaat zijn de activiteiten verdeeld over onderbouw en midden-/bovenbouw. Die activiteiten beginnen met een korte toelichting voor de leerkracht, zodat die goed voorbereid de praatplaat kan bespreken.

Elke activiteit start altijd met een gesprek over wat er op de plaat te zien is: de feitelijke waarneming en wat die bij de kinderen oproept. De activiteiten die bij de afbeeldingen horen helpen de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen.

Elk hoofdthema begint met een korte toelichting voor de leerkracht op de praatplaat met aansluitend een aantal vragen om met de kinderen in gesprek te gaan over de afbeelding op de plaat. Het zijn suggesties om tot gesprek te komen.

OPZET ACTIVITEITEN

Verwerking: materialen en opdracht

Bijna alle activiteiten bij de praatplaten zijn beeldende activiteiten en uitvoerbaar met materialen die veelal op school aanwezig zijn. Een enkele keer moet je wellicht iets aanschaffen of verzamelen, maar over het algemeen kun je vrijwel direct aan de slag.

Na het gesprek volgt de instructie en kunnen de kinderen aan het werk. Soms in groepjes, soms individueel. Bekijk zelf hoeveel tijd je hiervoor wilt uittrekken. De ene activiteit is intensiever of groter dan de andere.

Bij een paar activiteiten wordt er verwezen naar een bijlage. Deze kun je achterin dit lesprogramma vinden.

Afsluiting: kijken naar het resultaat

Elke activiteit sluit ook weer af met gesprekssuggesties of werkvormen om met de kinderen naar elkaars gemaakte werk te kijken. Bij sommige thema's zal het napraten luchtig verlopen, andere thema's vragen wat meer aandacht, bijvoorbeeld als een kind met verlies te maken heeft (gehad). Zorg ervoor dat er rust en ruimte is voor de kinderen om hun gedachten en gevoelens bij de betreffende onderwerpen onder woorden te kunnen brengen.

BIJ VERLIES IN DE KLAS

Je kunt de activiteiten ook goed inzetten als sprake is van verlies in de klas, bijvoorbeeld het overlijden van een kind, een ouder of een leerkracht. Daarvoor staan onderaan het activiteitenblad variaties op de activiteit.

Een aantal activiteiten is al speciaal gericht op een verlies in de klas of op school. Dit is dan in de titel vermeld.

TOELICHTING OP DE AFBEELDING (voor de leerkracht)

Op de afbeelding zijn bij de kist zes mannen in pak te zien: de dragers. Dit kunnen natuurlijk ook vrouwen zijn, maar steeds vaker kiezen nabestaanden er voor om het begeleiden en/of dragen van de kist zelf te doen.

Het dalen van de kist kan met de hand met behulp van touwen gebeuren of mechanisch door een liftje in het graf.

Kijk voor meer achtergrondinformatie bij deze plaat op pagina 86: Afscheidsquiz voor de bovenbouw.

GESPREK – vragen bij de plaat

Wat zie je op de plaat?

Welke vraag wil je over de plaat stellen?

Wat is een begraafplaats? Wie is er weleens geweest?

Waarom staan er grafstenen op een begraafplaats?

Wat staat er op een grafsteen geschreven?

Wat zal het meisje met het mandje denken? En wat zit er in het mandje?

Wat wil het jongetje in het groene shirt misschien nog zeggen?

Wie heeft er weleens een (huis)dier begraven? Hoe ging dat? En hoe vond je dat?

Heb je ook iets op het graf gelegd of iets gemaakt voor op het graf? Wat was dat?

Wie heeft er al eens een begrafenis van iemand meegemaakt?

Wat gebeurde er toen allemaal?

Wat vond je ervan?

Herinneringsdoosje

Kern

Bewaren van fijne herinneringen.

Gesprek

- Welke herinneringen (aan iets of iemand) zou je nooit willen vergeten?
- Waar word je weer blij van als je eraan terugdenkt?

Opdracht

De kinderen versieren een doosje waar ze hun herinneringen in kunnen stoppen. Laat ze kiezen voor kleuren, plaatjes, stofjes die ze blij maken.

Op kaartjes kunnen ze tekeningetjes over de fijne herinnering maken die ze in het doosje kunnen doen. Dit kunnen bijvoorbeeld kleine voorwerpen zijn die die herinnering symboliseren: een schelp voor die fijne middag met opa en oma aan het strand, het eikeltje voor de spannende speurtocht door het bos, confetti voor je verjaardag enz.

En liggen deze herinneringen op een zacht bedje van stof in het doosje of krijgt de binnenkant een mooie kleur?

Materialen

- Kleine (kartonnen) doosjes
- Verf
- Waskrijt
- Versiersels zoals pailletten, veertjes, plakkertjes, stickers enz.
- Lapjes stof
- Lijm
- Gekleurd papier
- Eigen gevonden of gemaakte symbolen

Kijken naar het resultaat

De kinderen zitten in de kring. Wie wil er iets vertellen over zijn/haar herinneringsdoosje? Waarom is er gekozen voor bepaalde kleuren, versieringen, stofjes? Over welke herinneringen wil je iets vertellen?

TOELICHTING OP DE AFBEELDING (voor de leerkracht)

Deze opbaring is in een uitvaartcentrum, maar dit kan ook thuis zijn. Thuis kan de overledene in de kist of op bed opgebaard worden. Opbaren (en dus ook begraven of cremen) hoeft niet per se in een kist, iemand kan ook in een mand of een wade opgebaard worden.

Een wade (of lijkwade) is een zachte doek van biologisch afbreekbaar materiaal waarin de overledene gewikkeld wordt. De overledene wordt in de doek op een draagplank gelegd zodat deze makkelijk te vervoeren is en wordt ook op deze plank begraven of gecremeerd.

Kijk voor meer achtergrondinformatie bij deze plaat op pagina 84: Afscheidsquiz voor de bovenbouw.

GESPREK – vragen bij de plaat

Wat zie je op de plaat?

Welke vraag wil jij over de plaat stellen?

Welke emoties zie je op de plaat?

Kun je emoties soms ook niet zien? Waarom zouden mensen hun verdriet niet willen laten zien?

Hoe voelen emoties van binnen?

Troost jij weleens iemand? Wanneer?

Ben je zelf weleens getroost? Hoe voelde dat?

Wie heeft er weleens een dood mens gezien? Of een dood dier? Hoe vond je dat?

Heb je hem of haar ook aangeraakt?

Hoe voelde jij je toen?

Schilderen rondom emoties

Kern

Herkennen van emoties bij verlies.

Gesprek

- Welke gevoelens kun je hebben wanneer iemand van wie je houdt is overleden? Denk aan: verdriet, boosheid, pijn, angst, opluchting, eenzaamheid, in de steek gelaten voelen, blijdschap, schuldgevoel...
- Hoe voelen deze gevoelens in je lijf? Voel je dan spanning, pijn of misschien iets anders?
- Bedenk voor jezelf welke kleuren er bij die gevoelens passen.

Opdracht

De kinderen maken een schilderij waarin verschillende gevoelens die met verlies te maken hebben zijn verwerkt. Alle gevoelens mogen er zijn, alle kleuren zijn goed.

Het schilderij hoeft niet speciaal iets voor te stellen. Het gaat puur om het ervaren van de gevoelens door kleuren en bewegingen te gebruiken die voor het kind passen bij dat gevoel.

Ze hoeven zich niet te beperken tot één emotie of gevoel. Bij verlies kunnen verschillende gevoelens elkaar afwisselen.

Materialen

- A3 papier of canvasdoeken
- Verf en kwasten

Kijken naar het resultaat

Maak na afloop een tentoonstelling van alle schilderijen en laat de kinderen in tweetallen langslopen. Bij elk schilderij schrijven ze één of twee woorden op wat hen raakt of opvalt.

Bespreek hierna klassikaal de bevindingen. De kinderen die dat willen mogen hun schilderij verder toelichten. Voor welke kleuren en bewegingen hebben ze gekozen? Waarom passen deze bij hun gevoelens? Hoe was het om het schilderij te maken?

Variatie

Een andere activiteit rondom emoties is 'Kras het eruit!' (pagina 17). Het willekeurig krassen kan dan vervangen worden door het vol schrijven (met wasco) van het papier met (boze) woorden die voor het kind passen bij de emoties die ze voelen bij verdriet.

Vier het leven!

Kern

Kijken naar de mooie en leuke dingen in het leven.

Gesprek

In Mexico vieren ze op 1 en 2 november de 'Dag van de Doden': Día de Muertos. Op deze dag herdenken ze overleden familieleden en vrienden met eten en spullen die de doden het liefst om zich heen hadden toen ze nog leefden. Ze versieren de graven en er wordt gefeest, gegeten en gezongen. Het is een soort feest- en herdenkingsdag.

- Hoe zou jij dat vinden: feesten op een begraafplaats waar normaal gesproken mensen vaak verdrietig zijn?
- Is dat gek of zouden wij in Nederland ook wat meer moeten feesten in plaats van verdrietig zijn als iemand is doodgegaan? Waarom vind je dat?
- Mag je na de dood van iemand nog wel vrolijk zijn en blij zijn dat je leeft? Waarom vind je dat?
- Als je aan leuke dingen in je leven denkt, waar denk je dan allemaal aan?

Opdracht

Leg een flink stuk behang (lang genoeg zodat alle kinderen erop kunnen schilderen) op de grond en dek de grond af met oude kranten. Met elkaar gaan de kinderen een 'Vier het leven!' schilderij maken. Het papier mag vol geschilderd worden met alles wat de kinderen maar kunnen bedenken bij leuke, mooie, grappige, gezellige dingen in hun leven. Slingers, ballonnen, lekker eten, buiten spelen, samen zijn, zon enz.

Ze kunnen een realistisch schilderij maken, maar kunnen ook kiezen om 'Vier het leven!' abstract uit te drukken door verschillende kleuren verf met injectiespuitjes op het behang te spuiten, door met verschillende materialen (zoals noppenfolie of figuurtjes uit aardappels gesneden) te stempelen of door misschien wel letterlijk met blote voeten op het behang te dansen met een muziekje erbij.

Hang het schilderij op of 'recycle' het schilderij door er, wanneer de verf gedroogd is, vlaggen uit te knippen en er een slinger van te maken. Maak confetti met een perforator van het papier dat over is. Verdeel de confetti in zakjes en geef ieder kind een zakje mee naar huis als aandenken aan het gezamenlijke schilderij.

Materialen

- Rol behang
- Verf en kwasten
- Materialen om mee te stempelen of verf mee te spuiten (zoals injectiespuiten)
- Kranten
- Scharen, touw, perforator

Kijken naar het resultaat

Hang het schilderij op aan een muur in de klas of in de gang, als het past! Loop met de kinderen langs het schilderij: Hoe vrolijk is het schilderij geworden? Laat het een beetje 'Vier het leven!' zien? Mag je ook na de dood van iemand nog vrolijk zijn en blij zijn dat je leeft?

Of stel deze vragen aan de hand van de slinger en confetti die van het schilderij is gemaakt.

Uitbreiding

- Ter afsluiting van een periode werken rondom het thema 'de dood en afscheid nemen' kun je ervoor kiezen om het daadwerkelijk met een feestje af te sluiten: Maak slingers met de kinderen, zoek naar muziek met elkaar en misschien kunnen ze wel hapjes van thuis meenemen. Het gemaakte werk van de afgelopen periode kan tijdens een inloopuurtje tentoongesteld worden aan de ouders. Maak er een feestelijke afsluiting van en laat daarmee zien dat dit onderwerp niet alleen maar eng en verdrietig is.

- Maak wat meer confetti zodat ook ouders een zakje 'Vier het leven!' mee naar huis kunnen krijgen.

- Maak duurzame confetti van boombladeren en strooi deze buiten uit ter afsluiting.

Tip: Kijk zelf en/of met de klas de film Coco. Deze geeft een mooi beeld van Día de Muertos. De film is geschikt voor kinderen vanaf 6 jaar.

Over de dood en alles wat daarbij komt kijken wordt soms heel geheimzinnig gedaan. Of verhalen worden spannender gemaakt dan ze in werkelijkheid zijn. Hierdoor ontstaan de broodje-aapverhalen.

In deze quiz staan 25 stellingen over de dood en afscheid nemen. Ze sluiten aan op de zes praatplaten die in de klas aan bod zijn gekomen. Er komen feiten en fabels voorbij die ook volwassenen niet altijd weten, dus boeiend voor jong en oud!

Lees de stellingen voor en laat de kinderen op het antwoordformulier (pagina 94) 'feit' of 'fabel' aankruisen. Als alle stellingen aan bod zijn gekomen, bespreek je de antwoorden. Laat voordat je het juiste antwoord geeft, de kinderen eerst zeggen wat zij denken dat het antwoord is en waarom.

Print de quiz zodat de kinderen deze mee naar huis kunnen nemen.